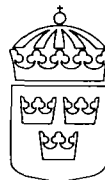

Justitieutskottets betänkande

1985/86:3

om vissa frågor om sexualbrott m. m.

JuU
1985/86:3

Sammanfattning

I detta betänkande behandlar justitieutskottet ett antal motioner från den allmänna motionstiden 1985 som tar upp vissa frågor med anknytning till lagstiftningen om sexualbrott. De gäller juridiskt biträde åt personer som utsatts för sexuella övergrepp m. m. (c), kriminalisering av de prostituerades kunder (s, c och vpk), beivrande av brottet förförelse av ungdom (fp), behandling av män som dömts för våldtäkt m. m. (s och c), processuella regler i syfte att skydda barn i rättegångar om sexualbrott m. m. (c) och alkotest vid läkarundersökning av våldtagna kvinnor (c).

Utskottet avstyrker bifall till samtliga motioner.

Två av utskottets ledamöter (c) reserverar sig beträffande juridiskt biträde. En ledamot (c) reserverar sig i fråga om kriminalisering av prostitutionskunder.

Motionerna

1984/85:491 av Hans Petersson i Röstånga (fp), vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts angående ingripande mot personer vilka mot betalning erhåller sexuella tjänster av den som är under 18 år.

Motionen tar sikte på den regel i brottsbalken (BrB) som straffbelägger den som skaffar eller söker skaffa sig tillfälligt sexuellt umgänge med någon som är under 18 år genom att utlova eller ge ersättning. I motionen anförts att det är ovanligt att kunder till prostituerade under 18 år lagförs, och motionären efterlyser åtgärder för att sådana brott skall beivras i större utsträckning.

1984/85:582 av Gunnel Jonäng (c), vari yrkas att riksdagen beslutar att våldtäktsoffer skall ha rätt till juridiskt biträde inom rättshjälpens ram.

Motionären anför att behovet av juridiskt kvalificerad hjälp är dokumenterat, bl. a. genom den erfarenhet av gällande lagstiftning som nu föreligger.

1984/85:583 av Marianne Karlsson (c), vari yrkas att

1. riksdagen beslutar att kvinnor gratis skall få juridisk hjälp vid våldtäktsrättegång,
2. riksdagen beslutar att alkotest skall bli obligatorisk vid läkarundersökning av våldtagen kvinna.

I fråga om motionskravet på alkotest anför motionären att en läkare som undersöker en våldtagen kvinna lätt kan förväxla påverkan av alkohol med chock efter övergreppet.

1984/85:690 av Karin Israelsson (c) och Rosa Östh (c), vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att våldtäktsoffer skall ha rättighet till juridiskt biträde inom rättshjälpens ram.

1984/85:692 av Margareta Persson (s) och Ingrid Andersson (s), vari yrkas att

1. riksdagen hos regeringen hemställer om en ändring av lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt så att det i praktiken blir möjligt att ge den som blir fälld för sexuella övergrepp eller kvinnomisshandel behandling.

2. riksdagen hos regeringen hemställer om en översyn av lagstiftningen så att tvång att genomgå behandling i vissa fall kan bli ett alternativ som straffpåföljd.

I motionen anförts att män som begått olika övergrepp mot kvinnor ofta är i stort behov av behandling eller terapi för att bearbeta de psykologiska mekanismer som legat bakom deras beteende. Motionärerna anser att det är nödvändigt att övervinna den negativa attityd som män vanligen intar till sådan behandling. Motionärerna anser vidare att det i vissa fall skulle vara värdefullt att pröva tvångsmässig vård som alternativ till fängelsestraff.

1984/85:1653 av Gunilla André m. fl. (c), vari yrkas att riksdagen antar följande förslag till ändring av 6 kap. 10 § brottsbalken:

Den som genom att utlova eller ge ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfälligt sexuellt umgänge med annan döms för otillåten kontakt med prostituerad till böter eller fängelse i högst sex månader.

Motionärerna anför att det vid sidan av sociala och andra insatser mot prostitutionen bör införas en straffregel som tar sikte på kunderna och kriminaliserar deras roll i ett prostitutionsförhållande. En sådan kriminalisering skulle enligt motionärernas mening bidra till att minska prostitutionens omfattning.

1984/85:2179 av Margareta Persson (s) och Barbro Nilsson i Örnköldsvik (s), vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att kunden i ett prostitutionsförhållande skall kriminaliseras.

Enligt motionärerna kommer en kriminalisering att på sikt få till följd en kraftig minskning av antalet prostituerade. Behovet av sociala insatser understryks samtidigt.

1984/85:2313 av Karin Andersson m. fl. (c), vari yrkas att, med hänvisning till vad som anförts i motion 1984/85:2312, riksdagen beslutar att kvinnor som utsatts för våld och övergrepp skall ha rätt till juridiskt biträde inom rättshjälpens ram.

Motionärerna förespråkar att målsäganden vid anmälan av brottet och i anslutning till och i rättegången skall ha rätt till juridiskt biträde; frågan behöver inte utredas närmare.

1984/85:2723 av Karin Söder m. fl. (c), vari yrkas att, med hänvisning till vad som anförts i motion 1984/85:2722,

1. riksdagen beslutar att hos regeringen begära sådana tilläggsdirektiv till rättegångsutredningen som motionen anger,
2. riksdagen beslutar som sin mening ge regeringen till känna vad i motionen anförs om vård för gärningsmannen.

Motionärerna anser att det processuella förfarandet i mål om sexuella övergrepp mot barn bör ses över i syfte att bereda barnen bättre skydd och mindre påfrestningar under rättegången samtidigt som gärningsmannens rättssäkerhet garanteras. Vidare anförs i motionen att den som döms för övergrepp mot barn bör få en påföljd som inte bara tillgodoser allmänpreventionens krav; även en individuellt anpassad rehabilitering bör förekomma.

1984/85:2826 av Inga Lantz (vpk) och Margó Ingvardsson (vpk), vari yrkas att riksdagen hos regeringen hemställer om ett lagförslag som kriminaliserar kunden i ett prostitutionsförhållande.

I motionen anförs att ett sätt att komma åt prostitutionen är att stoppa efterfrågan genom att straffbelägga kundernas kontakt med prostituerade.

Allmänt

Omfattande ändringar har på senare tid företagits i BrB:s reglering av sexualbrotten och i viss annan lagstiftning med anknytning därtill. Lagändringarna, som trädde i kraft den 1 juli 1984 (prop. 1983/84:105, JuU 25, rskr. 332), innebar bl. a. en genomgripande omarbetning av 6 kap. BrB. Samtidigt infördes också en möjlighet för målsäganden i exempelvis ett våldtäktsmål att under rättegången få personligt stöd genom t. ex. en kontaktperson enligt socialtjänstlagen (1980:620). I ärendet behandlades även frågan om kriminalisering vid prostitution.

Juridiskt biträde åt personer som utsatts för sexuella övergrepp m. m.

Motionerna

Motionsyrkandena innebär att bl. a. våldtäktsoffer skall ha rätt till juridiskt biträde. Flertalet motionärer anser att biträde skall förordnas inom rättshjälpens ram (mot. 582, 690, 2313). I en motion förespråkas att den juridiska hjälpen skall vara kostnadsfri (mot. 583 yrk. 1).

Gällande rätt och förarbeten

Enligt rättshjälpslagen (1972:429) gäller att allmän rättshjälp med vissa undantag kan beviljas personer som behöver bistånd i rättsliga angelägenheter. Rättshjälp får inte beviljas den vars beräknade årsinkomst överstiger en viss gräns. Denna har för en person utan försörjningsbörda bestämts till 110 000 kr. Om sökanden inte kan tillvarata sin rätt själv eller genom någon som i sin tjänstställning eller annars lämnar honom bistånd, kan biträde förordnas inom ramen för rättshjälpen. Till biträde förordnas advokat, biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan som är lämplig för

uppdraget. Den sökande skall betala avgift som baserar sig på hans ekonomiska förhållanden och, när biträdesersättningen överstiger en viss gräns, även beräknas med utgångspunkt i biträdesersättningens storlek.

En grundläggande förutsättning för att allmän rättshjälp skall kunna beviljas är alltså att sökanden behöver hjälp i en rättslig angelägenhet. Den omständigheten att någon som målsägande – vilket ju offret vid en våldtäkt är – skall höras vid en rättegång anses inte innebära att en sådan angelägenhet föreligger. Om målsäganden framställer ett eget yrkande i målet kan emellertid, beroende på omständigheterna i det särskilda fallet, allmän rättshjälp med biträdesförordnande beviljas för målsäganden. Tilläggas bör att åklagaren som regel har att föra skadeståndstalan för målsägandens räkning.

Rättshjälp genom offentligt biträde, som utgör en annan rättshjälpsform, innefattar rätt att i vissa mål eller ärenden främst angående administrativa frihetsberövanden erhålla rättshjälp. Ersättningen till offentligt biträde utgår av allmänna medel utan återbetalningsskyldighet för den enskilde.

Vidare bör nämnas att man inom ramen för rättshjälp enligt rättshjälpslagen kan få rådgivning i rättsliga angelägenheter under högst en timme. Rådgivningen, som lämnas av en advokat eller av en biträdande jurist på en advokatbyrå, sker mot avgift som i vissa fall får sättas ned.

I lagstiftningsärendet rörande sexualbrotten företogs inte någon ändring i rättshjälpslagen. Däremot gjordes en ändring i rättegångsbalken (RB); en ny regel, 20 kap. 15 a §, infördes. Den innebär att en målsägande, som hörs med anledning av åklagarens talan och som med hänsyn till brottets art eller annars kan antas vara i behov av personligt stöd under rättegången, får åtföljas av en lämplig person som sådant stöd. Den som biträder målsäganden med personligt stöd utanför rättegången – vare sig det är fråga om en kontaktperson enligt socialtjänstlagen, en sjukhuskurator, en företrädare för ett kvinnohus, en anhörig eller någon annan – skall alltså kunna fungera som ett sådant stöd även under rättegången. Stödpersonens uppgifter begränsas emellertid till vad som faller inom ramen för beredande av personligt stöd. Någon befogenhet att ingripa i förfarandet från juridiska utgångspunkter har inte stödpersonen.

Här kan nämnas att RB (se 12 kap. samt 20 kap. 14 § andra stycket) innehåller regler om de funktionärer som kan biträda en part, bl. a. en målsägande, i en rättegång för att ta till vara dennes rättsliga intressen. För en närmare redogörelse hänvisas till utskottets betänkande JuU 1983/84:25 s. 26.

I anslutning till införandet av den nya regeln i 20 kap. 15 a § RB uttalade utskottet inledningsvis att de samtidigt genomförda ändringarna i fråga om sexualbrotten är ägnade att minska riskerna för att t. ex. en kvinna som utsatts för våldtäkt blir kränkande behandlad under det rättsliga förfarandet. Utskottet, som fann detta vara av stort värde, anförde vidare att det också var väsentligt att de personer som i olika funktioner kommer i kontakt med en kvinna med anledning av att hon utsatts för ett sexuellt övergrepp får utbildning och information i dessa frågor. Utskottet ansåg emellertid att behovet av personligt stöd åt den som har utsatts för våldtäkt självfallet inte undanröjdes härigenom, och utskottet ställde sig positivt till ordningen med

kontaktperson enligt socialtjänstlagen. Särskilt angeläget fann utskottet det vara att behovet av personligt stöd för målsäganden under själva det rättsliga förfarandet tillgodoses. Onekligen, uttalade utskottet, finns det skäl som talar för att målsäganden utöver hjälpen från en kontaktperson e. d. bör få ett juridiskt biträde.

Emellertid var det inte behovet av rent rättsligt bistånd utan behovet av personligt stöd för målsäganden i samband med förhör och liknande under förundersökningen och det processuella förfarandet i övrigt som stod i förgrunden för utskottets överväganden; det som här krävs av biträdet är inte i första hand juridiska kvalifikationer, uttalade utskottet. Liksom departementschefen kom utskottet fram till att det aktuella behovet borde kunna tillgodoses genom att man bereder utrymme för den som i övrigt biträder målsäganden med personligt stöd att göra detta även i rättegången. Samtidigt betonade utskottet att prövningen inom rättshjälpens ram av målsägandens behov av juridisk hjälp – som ofta är särskilt uttalat just i de fall då målsäganden har behov av ett personligt stöd under rättegången – självfallet skall ske oberoende av om målsäganden vid rättegången åtföljs av en sådan person som stöd.

Härjämte uttalade utskottet bl. a. att den nya ordningen emellertid redan från början måste följas med särskild uppmärksamhet och att det så snart över huvud taget tillräckligt underlag finns bör ske en utvärdering av hur de nya reglerna fungerat i praktiken. Visar det sig då att det finns ett uttalat behov av juridiskt biträde som stöd åt målsäganden under förundersökning och rättegång ansåg utskottet att man noga bör överväga saken på nytt. Samtidigt måste andra hithörande frågor undersökas, bl. a. frågan om kostnadsansvaret och frågan huruvida regleringen bör ges en generell giltighet och omfatta t. ex. även fall av andra våldsbrott och annan brottslighet. Vad utskottet sålunda anfört gav riksdagen som sin mening regeringen till känna (JuU 1983/84:25 s. 28 f, rskr. 332).

Lagstiftningen i Danmark och Norge

I Danmark och Norge finns en ordning som innebär att den som har utsatts för ett sexuellt övergrepp kan få ett juridiskt biträde under det rättsliga förfarandet. Systemet infördes i Danmark år 1980 och i Norge år 1981. Det är i väsentliga avseenden likartat uppbyggt i båda länderna och innebär i huvudsak följande.

Polisen skall redan då t. ex. en kvinna gör anmälan om våldtäkt upplysa henne om hennes rätt att få juridiskt biträde. Det är i princip domstolen som förordnar det juridiska biträdet. Kvinnan behöver inte underkasta sig förhör hos polisen utan att ett juridiskt biträde är närvarande. Det juridiska biträdet har rätt att vara närvarande vid förhör med kvinnan såväl under förundersökningen som i rättegången och kan ställa ytterligare frågor till kvinnan.

När det gäller det juridiska biträdets ställning i processuellt avseende saknas mer detaljerade regler. I förarbetena till såväl den danska som den norska regleringen sågs att avsikten inte är att biträdet skall verka som en ytterligare åklagare i målet. Regleringen i båda länderna förutsätter emellertid att biträdet skall kunna t. ex. företräda målsäganden i skadestandsfrågan.

I förarbetena till den danska regleringen uttalas att biträdets uppgifter kan vara av både juridisk och mer allmän karaktär. Utöver stöd till målsäganden vid förhör hos polisen och inför rätten och bistånd vid eventuella skadeståndsanspråk kan det här bli tal om bl. a. personligt stöd och vägledning; det betonas att det mer allmänna biståndet ofta kan vara av mycket väsentlig betydelse för målsäganden. I de norska bestämmelserna sägs uttryckligen att biträdet skall tillvarata målsägandens intressen i samband med förundersökningen och vid huvudförhandlingen samt att biträdet skall ge målsäganden den hjälp och det stöd som eljest är naturligt och rimligt i samband med saken.

I både Danmark och Norge skall det juridiska biträdet vara en advokat. Rätten till juridiskt biträde är i princip kostnadsfri, dock att det norska systemet medger att målsäganden själv får stå för merkostnaden, om advokat på annan ort utses.

Utredningsdirektiv

Regeringen har i november 1984 beslutat tilläggsdirektiv (dir. 1984:43) till rättshjälpskommittén (Ju 1982:01) i enlighet med riksdagens beslut.

Kommittén har sålunda fått i uppdrag att undersöka hur det rättsliga förfarandet i mål om ansvar för sexualbrott har fungerat i praktiken från målsägandens synpunkt sedan de nya reglerna infördes den 1 juli 1984. På grundval av denna undersökning bör kommittén enligt sina direktiv ta upp frågan om formerna för utvidgad rättshjälp åt i första hand kvinnor som har utsatts för sexualbrott eller vissa andra våldsbrott. Kommittén bör bilda sig en uppfattning om hur systemet i våra grannländer fungerar och undersöka om det är en sådan ordning som bör bilda modell för ett nytt system för svensk del eller om systemet här bör ges en annorlunda utformning.

Kommittén avser att redovisa resultatet av sitt arbete under våren 1986.

Övrigt

I enlighet med vad som förutskickades i lagstiftningsärendet rörande sexualbrotten har på regeringens uppdrag en arbetsgrupp med representanter för riksåklagaren, domstolsverket, rikspolisstyrelsen och socialstyrelsen hösten 1985 presenterat en rapport "Misshandel och sexuella övergrepp mot kvinnor och barn". Arbetsgruppen har samrått med bl. a. Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige. Rapporten skall tjäna som en praktisk handledning för alla som i sitt arbete kommer i kontakt med offer för misshandels- och sexualbrott. I rapporten beskrivs den nuvarande ordningen i det aktuella hänseendet.

Kriminalisering vid prostitution

Motioner

Motionärerna begär att kundernas handlande i prostitutionsförhållanden skall kriminaliseras (mot. 1653, 2179, 2826).

Det är inte straffbart att mot vederlag tillhandahålla sexuella tjänster. Inte heller är det annat än undantagsvis straffbart att mot vederlag skaffa sig sådana tjänster. Bara i de fall då den prostituerade är under 18 år kan det bli fråga om att betrakta kontakten med en prostituerad som en straffbar handling för kunden. Det är nämligen straffbart som förförelse av ungdom att, genom att utlova eller ge ersättning, skaffa eller söka skaffa sig tillfälligt sexuellt umgänge med den som är under 18 år (6 kap. 10 § BrB). Straffet för en sådan handling är böter eller fängelse i högst sex månader. Detta brott behandlas närmare i följande avsnitt.

Även andra straffbestämmelser kan bli tillämpliga. Exempelvis kan det vara straffbart som sexuellt utnyttjande (6 kap. 3 § BrB) att ha sexuellt umgänge med någon genom att otillbörligt utnyttja att denne befinner sig i vanmakt eller något annat hjälplöst tillstånd, t. ex. till följd av kraftigt berusning. Straffet är fängelse i högst fyra år.

Riksdagsbehandling

I 1984 års lagstiftningsärende om sexualbrotten behandlades frågan om kriminalisering vid prostitution. Regeringsförslaget innebar att prostitution som sådan även i framtiden skulle vara straffri såväl för den prostituerade som för kunden. Motionsvägen restes förslag om kriminalisering av kundernas handlande.

I sitt av riksdagen godkända betänkande (JuU 1983/84:25 s. 24 f, rskr. 332) slog utskottet till en början fast att det är ett angeläget samhällsintresse att så långt möjligt försöka motverka prostitutionen och dess skadeverkningar. Mycket talar emellertid mot ett allmänt straffsanktionerat förbud mot prostitution, ansåg utskottet. Intresset av effektiva socialvårdande insatser skulle kunna motverkas av en kriminalisering. En kriminalisering som riktar sig mot de prostituerade kvinnorna skulle te sig ytterligt inhuman och kunna uppfattas som en form av klasslagstiftning. Utskottet uttalade vidare att man inte heller med en kriminalisering som riktar sig enbart mot dem som utnyttjar de prostituerades tjänster, kunderna, skulle kunna undvika sådana oönskade effekter som är förenade med ett allmänt utformat förbud mot prostitution; exempelvis skulle en sådan lagstiftning framkalla ett behov av särskilda mellanhänder för de prostituerade. Och även om kriminaliseringen gjordes med begränsning till kunderna skulle den med all sannolikhet bidra till att göra prostitutionen svåråtkomlig för myndigheterna, uttalade utskottet, som vidare anförde att andra allvarliga kriminalpolitiska invändningar mot en sådan kriminalisering är de risker för utpressning den kan medföra och de svårigheter att upprätthålla kontrollen av efterlevnaden som skulle uppstå.

Utskottet anslöt sig alltså till departementschefens ställningstaganden, som innebar att någon utvidgning av kriminaliseringen i fråga om prostitutionskontakter inte bör ske. Utskottet uttalade vidare bl. a. att de åtgärder man från samhällets sida bör vidta för att bekämpa prostitutionen som sådan inte i första hand är av straffrättslig karaktär; framför allt blir det fråga om

olika åtgärder på det sociala planet. Den väg man bör gå i straffrättsligt hänseende är, anförde utskottet, att rikta in sig mot personer som tjänar pengar på andras prostitution.

Förförelse av ungdom

Motionen

I motionen anfördes att det förekommer en omfattande prostitution av unga flickor, ofta med missbruksproblem. Motionären anser att brott mot den bestämmelse som straffbelägger gärningen förförelse av ungdom, 6 kap. 10 § BrB, alltför ofta inte beivras (mot. 491).

Gällande rätt m. m.

Enligt 6 kap. 10 § BrB är det straffbart såsom förförelse av ungdom att, genom att utlova eller ge ersättning, skaffa eller försöka skaffa sig tillfälligt sexuellt umgänge med någon som är under 18 år. Straffet är böter eller fängelse i högst sex månader.

I 6 kap. 11 § BrB föreskrivs att ansvar för gärning som begås mot någon under viss ålder skall ådömas även den som inte insåg men hade skälig anledning anta att den andre ej uppnått sådan ålder.

Regeln i 6 kap. 10 § BrB, som saknade motsvarighet i äldre rätt, infördes med brottsbalkens tillkomst, då som 6 kap. 8 § (prop. 1962:10 s. B 51, 178 f, 435, s. C 189 f, 1LU 42 s. 49 f, rskr. 390). Avsikten var att vidta åtgärder mot prostitutionen och ge de unga ökat skydd mot att dras in i prostitution. Samtidigt framhölls emellertid i propositionen att möjligheterna att genom strafflagstiftning komma till rätta med prostitutionsproblemet ej borde överskattas; motåtgärder borde sättas in på flera områden, bl. a. inom olika grenar av socialvården och inom den polisiära verksamheten.

Lagrådet uttalade vid sin granskning av förslaget att det, för att stadgandet inte skulle få en för vidsträckt tillämpning, måste fasthållas vid att det allenast avsåg att vända sig mot utnyttjandet av ungdom i gatuprostitution eller under liknande förhållanden.

Bestämmelsen utsattes för motionsvis framförd kritik vid riksdagsbehandlingen. Första lagutskottet, som avstyrkte bifall till motionerna, hänvisade bl. a. till lagrådets uttalande om att bestämmelsen vände sig mot utnyttjande av ungdom i gatuprostitution eller under liknande förhållanden samt uttalade att det för lagrummets tillämplighet borde krävas att fråga var om verklig ersättning. Utskottet hänvisade vidare till uttalanden av allmänna beredningsutskottet år 1958. Då hade framhållits som angeläget att stora ansträngningar görs för att komma till rätta med de problem som sammanhänger med prostitutionen och understrukits att särskild vikt borde fästas vid de yngre åldersgruppernas situation.

År 1971 tillkallades en sakkunnig för att se över brottsbalkens bestämmelser om sedlighetsbrott. Den sakkunnige antog namnet sexualbrottsutredningen. I direktiven uttalades bl. a. att i fråga om brottet förförelse av ungdom borde övervägas om det fanns behov av att behålla kriminaliseringen eller om straffbestämmelsen om koppleri beredde tillräckligt straffskydd mot att unga dras in i prostitution.

I sitt betänkande (SOU 1976:9) Sexuella övergrepp konstaterade utredningen att bestämmelsen om förförelse av ungdom sällan tillämpades och att antalet dömda varit mycket litet. Åren 1965–1972 varierade antalet dömda mellan en och fem per år. För en närmare analys av antalet polisanmälningar m. m. hänvisas här till betänkandet, s. 130. Utredningen uttalade att bestämmelsen hade tillämpats så sällan att den inte kunde antas ha fyllt sin avsedda funktion att förhindra att ungdom utnyttjas i gatuprostitution eller under liknande förhållanden och fann att den borde upphävas. Samtidigt erinrades om de möjligheter som den dåvarande barnavårdslagen gav att ingripa för att få till stånd en ändring i en ung prostituerads levnadssätt. Också koppleribestämmelsen angavs som ett skydd mot att ungdom utnyttjas i prostitution.

Sexualbrottsutredningens betänkande remissbehandlades men ansågs inte böra läggas till grund för lagstiftning. I stället tillkallades år 1977 en ny kommitté, som tog namnet 1977 års sexualbrottskommitté (en redogörelse för denna kommitté återfinns längre fram).

Prostitutionsutredningen

En särskild utredare tillkallades år 1977 för att göra en kartläggning av prostitutionen m. m. (prostitutionsutredningen).

Utredningen presenterade en genomgång av prostitutionens struktur och omfattning i betänkandet (SOU 1981:71) Prostitutionen i Sverige – bakgrund och åtgärder. Den avsåg förhållandena under 1970-talet och fram till hösten 1980. Utredningen fann bl. a. att de gatuprostituerade utgjorde en grupp av relativt unga kvinnor. Genomsnittsåldern var ca 23 år och ungefär 75 % befann sig i åldersintervallet 18–29 år. Andelen underåriga prostituerade – yngre än 18 år – var liten, mindre än 5 %. Andelen under 15 år var mycket liten, mindre än 1 %. Enligt utredningen kunde uppgifterna om de underåriga prostituerade antas ha en hög grad av tillförlitlighet på grund av den förhållandevis höga upptäcktsrisken för dem. I betänkandet anfördes vidare att de yngsta prostituerade hade väsentligt lägre frekvens på sin prostitution än genomsnittet av gruppen (s. 76 f). Det framhölls att det inte fanns belägg för de ofta framförda påståendena om att många mycket unga flickor prostituerar sig och att prostitutionen går allt längre ned i åldrarna (s. 136) Det påpekades också att det var sällsynt med åtal enligt den aktuella bestämmelsen. Utredaren ifrågasatte om inte åtal skulle kunna väckas i större omfattning. Utredaren ansåg det exempelvis vara av intresse att få fler avgöranden som visar hur domstolarna tolkar rekvisitet "skäligen anledning anta" i 6 kap. 11 § BrB i de fall då kunden säger sig inte ha insett att den

prostituerades ålder understeg 18 år. Utredaren fann inte någon anledning att föreslå någon ändring i den gällande regleringen (s. 146).

JuU 1985/86:3

1977 års sexualbrottskommitté

Som nyss sagts tillkallades sexualbrottskommittén för att göra en förnyad översyn av sedlighetsbrotten. Kommittén uttalade i sitt betänkande (SOU 1982:61) Våldtäkt och andra sexuella övergrepp att det inte finns någon anledning att ändra den bestämmelse som kriminaliserar försök att få prostitutionskontakter med ungdomar under 18 år (s. 124).

Lagstiftningsärendet om sexualbrotten

I 1984 års lagstiftningsärende om sexualbrotten berördes inte den aktuella frågan i sak. Endast ändringar av formell natur vidtogs i bestämmelsen.

Statistik

Förutom de uppgifter som lämnats ovan under rubrikerna Sexualbrottsutredningen och Prostitutionsutredningen kan följande nämnas. Under åren 1980–1982 förekom ingen lagföring för brottet förförelse av ungdom. År 1983 dömdes två personer för brottet och en person meddelades åtalsunderlåtelse. År 1984 lagfördes tre personer för sådant brott. Påföljden bestämdes i samtliga fall till böter.

LVU

Enligt lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) finns vissa förutsättningar att bereda den som är under 18 år, i vissa fall under 20 år, vård utan samtycke. Detta gäller bl. a. om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för allvarlig fara genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat därmed jämförbart beteende (1 §). Som exempel på det senare nämndes i förarbetena till lagen prostitution (prop. 1979/80:1 s. 583).

Aktuella projekt m. m.

Delegationen (S 1974:05) för social forskning genomförde hösten 1983 i samarbete med socialdepartementet ett forskningsseminarium under rubriken Prostitutionen och samhället. Avsikten med seminariet var att belysa forskningsläget och ringa in angelägna områden för fortsatt forsknings- och utvecklingsarbete. En rapport (Ds S 1984:14) över seminariet gavs ut år 1984. Socialstyrelsen har därefter erhållit medel från delegationen för ett projekt om prostitutionsförebyggande arbete bland unga. Delegationen finansierar också ett forskningsstipendium för projektledaren. Projektets första etapp avser kunskapsinsamlade och är inriktat på personal som arbetar med ungdomar i riskzonen. Projektet är knutet till Lunds universitet och till social- och fritidsförvaltningarna i Helsingborg. En första rapport är

planerad att föreligga vid årsskiftet 1985-1986.

JuU 1985/86:3

Socialutskottet har i mars 1985 behandlat en motion med begäran om stimulans till kommunerna för nya former av behandlingsarbete för att hjälpa prostituerade kvinnor. Utskottet, som i sitt av riksdagen godkända betänkande avstyrkte bifall till motionen, framhöll att det pågår ett omfattande forsknings- och utvecklingsarbete för att hjälpa prostituerade och för att förhindra att ungdomar dras in i prostitution (SoU 1984/85:14 s. 17, rskr. 195).

Behandling av män som dömts för våldtäkt m. m.

Motionerna

I motion 692 tas upp frågan om behandling av män som begått övergrepp mot kvinnor. Motionärerna anser att det är angeläget att männen aktivt erbjuds vård och behandling och att de även mot sin vilja bör kunna tvingas till vård. Det är nämligen vanligt att de först intar en avvisande inställning. Motionärerna anser också att det vore värdefullt att som alternativ till fängelsestraff pröva att som påföljd döma till genomgående av ett vårdprogram. – I motion 2723 (yrk. 2) anføres att när en vuxen döms för övergrepp mot barn det är nödvändigt att påföljden inte bara tillgodoser de allmänpreventiva kraven; den dömde måste också få en individuellt anpassad rehabilitering. I andra länder, bl. a. i USA, har nya metoder prövats med gott resultat, anför motionärerna.

Gällande rätt

Det svenska påföljdssystemet ger inte möjlighet att döma någon att genomgå ett vårdprogram, såsom efterlyses i motion 692. Inte heller kan tvångsmässig behandling av det slag som avses i motionerna ges den som är intagen i kriminalvårdsanstalt. Enligt 10 § andra stycket lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt skall en intagen som har behov av medicinsk-psykologisk eller annan särskild behandling beredas sådan om det kan ske med hänsyn till anstaltstidens längd och den intagnes förutsättningar. Härvid är frivillighet förutsatt.

Det finns anledning att i detta sammanhang något beröra påföljden skyddstillsyn. Skyddstillsyn får förenas med föreskrifter för den dömde, t. ex. avseende läkarvård, nykterhetsvård eller annan vård eller behandling i eller utom sjukhus (28 kap. 6 § BrB jämfört med 26 kap. 15 § BrB). Frivillighet är därvid inte en ovillkorlig förutsättning för att föreskriften skall få meddelas, uttalades i proposition 1982/83:85 i anslutning till vissa ändringar i fråga om bl. a. skyddstillsynspåföljden (s. 91). I propositionen framhölls emellertid samtidigt att det är uppenbart att en frivillig medverkan från lagöverträdarens sida ofta är en förutsättning för att man skall kunna räkna med att vård eller behandling skall kunna ge något positivt resultat; ett direkt tvång mot den som erhållit en föreskrift om vård för att genomföra vården kan ju för övrigt inte komma i fråga annat än om förutsättningarna för tvångsvård enligt social- och sjukvårdslagstiftningen är tillämpliga, anfördes i propositionen.

Skyddstillsynen kan undanröjas och annan påföljd bestämmas om den dömdes allvarligt åsidosätter sina åligganden (28 kap. 8 och 9 §§ BrB). – Påföljden skyddstillsyn får endast undantagsvis ådömas för brott med fängelse i ett år som straffminimum (28 kap. 1 § tredje stycket BrB). För exempelvis våldtäkt är straffminimum två år (6 kap. 1 § BrB).

Statsbidrag till försöksverksamhet m. m.

I december 1983 uppdrog regeringen åt socialstyrelsen att lämna förslag till försöksverksamhet inom området kvinnomisshandel. Regeringen avsåg att under tre år ställa vissa belopp till förfogande för försöksverksamheten. Därefter beslöt regeringen i mars 1984 att från femte huvudtitelns reservationsanslag A 3. Forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet fördela 625 000 kr. till fyra projekt enligt förslag av socialstyrelsen. Det av projekten som har det största intresset i detta sammanhang avser ett treårigt projekt inom kriminalvårdens Göteborgsregion, syftande till att utveckla behandlingsmetoder för män dömda för övergrepp mot kvinnor. Till projektet avsattes 150 000 kr. för budgetåret 1983/84.

Regeringen har därefter i augusti 1985 på socialstyrelsens förslag reserverat ytterligare 150 000 kr. från anslaget A 3 för ett andra verksamhetsår inom det nyss nämnda projektet. De i projektet verksamma psykologerna har i april 1985 gett ut en delrapport med bl. a. en beskrivning av projektets utformning och principerna bakom det terapeutiska arbetet.

Regeringen har vidare i april 1985 från samma anslag på socialstyrelsens förslag ställt 96 000 kr. till förfogande för ett projekt vid kriminalvårdsanstalten Färingsö avseende behandling av män dömda för övergrepp mot kvinnor.

Därefter har regeringen i maj 1985 beviljat Riksförbundet för sexuell upplysning bidrag med högst 15 000 kr. från femte huvudtitelns reservationsanslag J 5. Utveckling och försök med vissa vårdformer. Bidraget är avsett att användas för en resa till USA med syfte att studera behandlingsprogram för män med sexuellt aggressiv problematik inom kriminalvård och psykiatrisk vård.

I sammanhanget skall också nämnas att brottsförebyggande rådet nyligen har inrättat en arbetsgrupp om sexuella övergrepp mot barn. I arbetsgruppens direktiv tas bl. a. upp frågan om samhällets reaktioner på sådana brott, och arbetsgruppen bör enligt direktiven bilda sig en uppfattning om de alternativa behandlingsmodeller som prövats bl. a. i USA och överväga i vad mån sådana modeller har någon relevans för svenska förhållanden och om de i någon form bör prövas här.

Riksdagsbehandling

Utskottet behandlade i mars 1984 motioner som tog upp frågor om behandling av män som dömts till fängelse för våldtäkt eller kvinnomisshandel. I sitt av riksdagen godkända betänkande (JuU 1983/84:20 s. 9 f) uttalade utskottet bl. a. att utskottet delade den grundsyn som motionärerna gav uttryck för i fråga om vikten av att utveckla metoder för särskilda insatser för de grupper av män som dömts för olika former av våldsbrott mot kvinnor.

Utskottet välkomnade därför regeringens insatser inom området kvinnomisshandel, vari även inbegreps frågor om behandling av gärningsmännen. Utskottet tog av principiella skäl avstånd från tanken att införa en straffpåföljd som skulle innebära ett obligatoriskt vårdprogram för de berörda till fängelse dömda männen. Skäl att överväga ändring i 10 § andra stycket lagen om kriminalvård i anstalt, som förutsätter frivillighet för sådan behandling som beskrivs där, förelåg enligt utskottets mening inte. Utskottet förklarade sig emellertid se positivt på att man genom försöksverksamhet i därför lämpade anstalter söker utveckla metoder för insatser för de ifrågavarande intagna.

Här bör också nämnas att justitieministern i en interpellationsdebatt i kammaren den 11 mars 1985 har diskuterat frågan huruvida påföljd för sexuella övergrepp mot barn kan utvidgas till att innefatta vård och terapi för att komma till rätta med det sjukliga beteende som ligger bakom övergreppen (Riksdagens protokoll 1984/85:94, 7 §).

Nya påföljder

Frivårdskommittén, som tillkallades år 1979 och vars uppdrag utgjort ett led i det kriminalpolitiska utvecklingsarbetet med syfte att minska användningen av frihetsberövande påföljder, lämnade i april 1984 sitt slutbetänkande (SOU 1984:32) Nya alternativ till frihetsstraff.

I betänkandet behandlas framför allt fyra olika nya alternativa påföljder. De är nattfängelse, veckoslutfängelse, samhällstjänst och kontraktsvård. Enligt kommitténs överväganden är kontraktsvård den påföljd som bör komma i fråga för att införas i det svenska påföljdssystemet. Kontraktsvård innebär kort uttryckt att missbrukare av alkohol och narkotika erbjuds att frivilligt underkasta sig vård för sitt missbruk enligt ett särskilt behandlingsprogram i stället för att undergå ett fängelsestraff.

Förslaget har remissbehandlats. Det övervägs för närvarande i justitiedepartementet.

Processuella regler i syfte att skydda barn i rättegång

Motionen

Motionärerna anser att barn som utsatts för sexuella övergrepp bör ges en mer skyddad behandling i rättegången än vad som nu är fallet. Användning av bandupptagningar och videoinspelningar i största möjliga utsträckning förespråkas i stället för direkta förhör med barnet inför domstolen. Psykologiskt utbildad personal bör enligt motionärerna närvara vid förhören. Vidare bör barnet få stöd under rättegången, exempelvis genom en stödperson från de sociala myndigheterna (mot. 2723 yrk. 1).

Gällande rätt

Enligt 20 kap. 8 § fjärde stycket RB är målsägande den mot vilken ett brott är begånget eller som därav blivit förnärmad eller lidit skada. Barn som utsatts

för sexuella övergrepp intar således normalt målsägandeställning i den rättsliga processen mot gärningsmannen.

I det följande ges en kortfattad redogörelse för huvuddragen av de regler som är aktuella vid förundersökning och rättegång när misstanke föreligger om att ett barn har utsatts för sexuellt övergrepp. Det bör samtidigt framhållas att enligt 71 § socialtjänstlagen (1980:620) socialnämnden skall informeras när en myndighet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till en underårigs skydd.

Förhör under förundersökningen får hållas med var och en som antas kunna lämna upplysning av betydelse för utredningen (23 kap. 6 § RB). Om den som hörs är under 15 år bör den som har vårdnaden om den unge vara närvarande vid förhöret, om det kan ske utan men för utredningen (23 kap. 10 § tredje stycket RB). I den tidigare nämnda rapporten "Misshandel och sexuella övergrepp mot kvinnor och barn" uttalas dock i anslutning till denna bestämmelse att det ofta är direkt olämpligt att någon anhörig är närvarande. Barnet kan då ha svårt att säga sanningen, av solidaritet med familjen eller av rädsla. När det gäller små barn och barn som är mycket rädda eller skygga rekommenderas det att en barnpsykolog eller en socialsekreterare med god kunskap om barn är närvarande vid förhöret. Det sägs vidare att samråd om behovet av en expert i detta sammanhang alltid bör ske mellan förundersökningsledaren/åklagaren, förhørsledare och socialtjänsten.

I förundersökningskungörelsen (1947:948) har vissa närmare föreskrifter meddelats om förhöret. De innebär följande. Förhör med barn skall utföras så att det inte uppkommer fara för att barnet tar skada därav. Särskilt stor varsamhet bör iakttas i fall som berör sexuallivet. Det bör noga tillses att det inte väcks uppseende kring förhöret. Detta får inte göras mer ingående än omständigheterna oundgängligen kräver. Om möjligt bör förhör hållas bara en gång (17 §). Förhör med barn bör hållas av en person med särskild fallenhet för uppgiften. När det är lämpligt med hänsyn till barnets kön och ålder bör en kvinnlig förhørsledare anlitas (18 §). Om ett barns utsaga är av avgörande betydelse för utredningen bör, om det är av vikt med hänsyn till barnets ålder och utveckling och brottets beskaffenhet, någon som äger särskild sakkunskap i barn- eller förhørspsykologi biträda vid förhöret eller yttra sig angående värdet av barnets utsaga (19 §).

Den nämnda rapporten innehåller utförliga synpunkter på vad som bör iakttas vid förhör med barn. Bl. a. uttalas att förhöret alltid skall tas upp på band och att videoinspelning om möjligt bör användas. När det gäller små barn sägs att videoinspelning ofta anses nödvändig.

Här bör tilläggas att det inom rikspolisstyrelsen för närvarande pågår arbete med att utforma en lärobok i förhörsteknik. I denna kommer att ingå ett kapitel om förhör med barn, vilket även skall omfatta förhör med barn som utsatts för sexuella övergrepp. Läroboken kommer att utges inom det närmaste halvåret.

RB uppställer bl. a. följande regler för målsägandemedverkan i rättegång.

En målsägande får inte höras som vittne (36 kap. 1 § RB). Detta innebär bl. a. att han inte får avlägga ed inför domstol.

Om målsägandens närvaro inte kan antas sakna betydelse för utredningen skall han infinna sig personligen vid huvudförhandling i underrätt och hovrätt

(20 kap. 14 § och 11 kap. 5 § RB). Om målsäganden skall höras i anledning av åklagarens talan skall han kallas till huvudförhandlingen (45 kap. 15 § första stycket RB). En målsägande, som hörs med anledning av åklagarens talan och som med hänsyn till brottets art eller annars kan antas vara i behov av personligt stöd under rättegången, får åtföljas av en lämplig person som sådant stöd (20 kap. 15 a § RB).

Om det finns anledning anta att en målsägande i närvaro av den tilltalade av rädsla eller av annan orsak inte fritt berättar sanningen, får rätten förordna att den tilltalade inte får vara närvarande under förhöret (46 kap. 7 § RB).

Om huvudförhandlingen äger rum utan att målsäganden är närvarande skall rätten, om det behövs, redovisa ur handlingarna vad målsäganden har anfört (46 kap. 6 § femte stycket RB).

Den sist nämnda regeln har samband med bestämmelsen i 35 kap. 14 § RB. Denna öppnar möjlighet att i vissa fall som bevis åberopa berättelse som avgetts under förundersökningen. Domstolen har alltså fått möjlighet att undantagsvis ta upp bevisning i form av t. ex. en bandinspelning eller ett nedtecknat förhör i stället för att, som normalt sker, höra personen vid huvudförhandlingen.

Som exempel härpå kan följande anges. I ett avgörande rörande åtal för sedlighetssårande gärning gentemot ett barn fann högsta domstolen, enligt grunderna för 35 kap. 14 § RB, att barnet, då tolv år, inte borde höras i målet utan att i stället hennes vid förundersökningen avgivna utsaga borde framläggas för domstolen genom uppspelning av ljudbandet (NJA 1963 s. 555).

I detta sammanhang bör också framhållas följande beskrivning ur rapporten "Misshandel och sexuella övergrepp mot kvinnor och barn".

Ett barn som utsatts för ett brott kallas inte till domstol annat än i undantagsfall. Åklagaren åberopar i regel barnets berättelse under förundersökningen och de uppgifter om barnets reaktioner och övriga förhållanden under förhöret som kan lämnas av förhørsledaren. Denna hörs då som vittne i målet.

Här bör även påpekas att den grundläggande principen om offentlighet vid domstolsförhandlingar kan inskränkas bl. a. i mål om sexualbrott. Förhandlingen får då hållas inom stängda dörrar (5 kap. 1 § RB). Enligt samma paragraf gäller dessutom att förhör med den som är under 15 år – även i andra mål än sådana som gäller sexualbrott – får hållas inom stängda dörrar.

Det kan finnas anledning att något beröra vissa regler i RB som gäller för vittnen men som inte enligt uttrycklig lagreglering gäller för målsägande. I 36 kap. 4 § RB föreskrivs att om den som åberopas som vittne i en rättegång är under 15 år rätten med hänsyn till omständigheterna prövar om han får höras. Enligt uppgift i den berörda rapporten förekommer det att bestämmelsen i 36 kap. 4 § RB som gäller vittnen analogt tillämpas även på målsägande. Det skall också nämnas att RB tillåter att ett vittne i vissa fall förhörs utom huvudförhandlingen (RB 36 kap. 19 §).

Rättegångsutredningen har i sitt betänkande (SOU 1982:26) Översyn av rättegångsbalken 1 – Processen i tingsrätt bl. a. behandlat frågor om bevisningens förebringande och förhållandet mellan vittnen, målsägande och parter. Ett syfte är att åstadkomma en mer flexibel ordning.

Sedan remissbehandling avslutats pågår nu överväganden i ämnet inom justitiedepartementet. En lagrådsremiss är planerad att föreligga omkring årsskiftet 1985-1986.

Alkotest vid läkarundersökning

Motionen

Motionären anför att en läkare som undersöker en våldtagen kvinna lätt kan förväxla alkoholpåverkan med chock efter övergreppet. Motionären anser att alkotest skall vara obligatoriskt vid läkarundersökning av våldtagna kvinnor (mot. 583 yrk. 2).

Gällande rätt

I 2 kap. regeringsformen (RF) finns inskrivna de fri- och rättigheter som varje medborgare är tillförsäkrad gentemot det allmänna. Av intresse i detta sammanhang är 2 kap. 6 § RF. Där föreskrivs att varje medborgare är gentemot det allmänna skyddad mot bl. a. påtvingat kroppsligt ingrepp och kroppsvisitation. Förbudet att företa bl. a. kroppsliga ingrepp mot den enskildes vilja är inte absolut utan kan enligt 2 kap. 12 § RF begränsas genom föreskrift om rätt att göra sådant ingrepp. Föreskriften skall i så fall ges i lag.

Till begreppet kroppsliga ingrepp räknas naturligtvis alla operativa ingrepp. Dit räknas också ett sådant ingrepp som blodprovstagning. Åläggande att lämna alkoholutandningsprov utgör också ett kroppsligt ingrepp.

Som exempel på lagstiftning som medger rätt att företa kroppsligt ingrepp mot den berördes vilja kan nämnas 28 kap. 12 § RB. Där föreskrivs att kroppsbesiktning får företas på den som skäligen kan misstänkas för brott varå fängelse kan följa, bl. a. för att utröna omständighet som kan ha betydelse för utredningen om brottet. Vid kroppsbesiktningen får det tas blodprov och utföras annan undersökning som kan ske utan nämnvärt men. Någon skyldighet för annan än den misstänkte, exempelvis för en målsägande att underkasta sig kroppsbesiktning, t. ex. vid en läkarundersökning i samband med utredning om brott, finns inte.

Däremot ger 28 kap. 11 § RB möjlighet att vid brott med fängelse i straffskalan företa kroppsvisitation på annan än den som skäligen kan misstänkas för brottet om det finns synnerlig anledning att anta att utredning om brottet därigenom skulle vinnas. Kroppsvisitation är emellertid en mindre ingripande åtgärd än kroppsbesiktning och innefattar inte rätt att ta t. ex. blodprov eller alkoholutandningsprov.

Här bör också nämnas något om hälso- och sjukvårdslagens (1982:763) reglering. Med hälso- och sjukvård avses åtgärder för att medicinskt

förebygga, utreda och behandla sjukdomar och skador (1 §). Vården skall bygga på respekt för patientens självbestämmande och integritet (3 § andra stycket 2) och skall så långt det är möjligt utformas och genomföras i samråd med patienten (3 § tredje stycket). Lagstiftningen bygger på frivillighet. Vården får alltså inte ges mot patientens vilja.

Här bör också nämnas att frågan om läkarundersökning av våldtagna kvinnor behandlas i den tidigare nämnda rapporten "Misshandel och sexuella övergrepp mot kvinnor och barn". Där betonas att det är nödvändigt med ett medgivande från kvinnan för att läkarundersökning skall kunna ske.

Utskottet

Utskottet behandlar i detta betänkande ett antal frågor som har tagits upp i motioner under allmänna motionstiden 1985 och som har anknytning till lagstiftningen om sexualbrott. Motionsönskemålen gäller följande frågor.

Juridiskt biträde åt personer som utsatts för sexuella övergrepp m. m.	motionerna 1984/85:582 (c), 1984/85:583 yrk. 1 (c), 1984/85:690 (c), 1984/85:2313 (c)
Kriminalisering vid prostitution	motionerna 1984/85:1653 (c), 1984/85:2179 (s), 1984/85:2826 (vpk)
Förförelse av ungdom	motion 1984/85:491 (fp)
Behandling av män som dömts för våldtäkt m. m.	motionerna 1984/85:692 (s), 1984/85:2723 yrk. 2 (c)
Processuella regler i syfte att skydda barn i rättegång	motion 1984/85:2723 yrk. 1 (c)
Alkotest vid läkarundersökning	motion 1984/85:583 yrk. 2 (c)

Inledning

Den 1 juli 1984 trädde en lagstiftning i kraft som innebar en genomgripande omarbetning av brottsbalkens bestämmelser om sexualbrott (6 kap. brottsbalken, BrB). Det infördes samtidigt en möjlighet för målsäganden i t. ex. ett våldtäktsmål att under rättegången få personligt stöd genom någon lämplig person (20 kap. 15 a § rättegångsbalken, RB). Motionskrav om rätt till juridiskt biträde för målsäganden avslogs av riksdagen (prop. 1983/84:105, JuU 25, rskr. 332). I lagstiftningsärendet behandlades även frågan om kriminalisering vid prostitution.

I det följande tar utskottet upp de olika motionsfrågorna i sex olika avsnitt under skilda rubriker.

Bakgrund

I motionerna begärs att våldtäktsoffer skall få rätt till juridiskt biträde i den rättsliga processen. En av motionerna tar sikte på kvinnor som utsatts för våld och övergrepp.

Inom rättshjälpens ram finns olika former för rättsligt bistånd. En av formerna, allmän rättshjälp, kan under vissa begränsade förutsättningar komma i fråga för en målsägande i rättegång som framställer ett eget yrkande i målet. Vid allmän rättshjälp skall sökanden normalt betala avgift för rättshjälpen.

Frågan om behovet av någon form av bistånd för bl. a. våldtagna kvinnor behandlades i 1984 års lagstiftningsärende om sexualbrotten. Utskottet ställde sig i sitt av riksdagen godkända betänkande bakom den i propositionen föreslagna ordningen. Denna innebär att en målsägande som hörs med anledning av åklagarens talan och som med hänsyn till brottets art eller annars kan antas vara i behov av personligt stöd under rättegången får åtföljas av en lämplig person som sådant stöd (20 kap. 15 a § RB).

Utskottet uttalade emellertid samtidigt att det så snart det över huvud taget finns tillräckligt underlag bör ske en utvärdering av hur de nya reglerna fungerat i praktiken. Om det då visar sig att det finns ett uttalat behov av juridiskt biträde som stöd åt målsäganden under förundersökning och rättegång ansåg utskottet att man noga bör överväga saken på nytt. Också frågan huruvida regleringen bör ges en generell giltighet och omfatta t. ex. även fall av andra våldsbrott och annan brottslighet måste undersökas, uttalade utskottet. Detta gavs regeringen till känna (JuU 1983/84:25 s. 28 f, rskr. 332).

Därefter har regeringen beslutat tilläggsdirektiv till rättshjälpskommittén (Ju 1982:01) i enlighet med riksdagens beslut. Kommittén avser att lägga fram resultatet av sitt arbete i ämnet under första halvåret 1986.

Utskottets bedömning

Utskottet vill först erinra om den betydelsefulla reformering av lagstiftningen om sexualbrott som genomfördes den 1 juli 1984. Härigenom kom ett omfattande och långvarigt utredningsarbete att leda fram till en lagstiftning som är anpassad till moderna värderingar och en nyare tids kvinnosyn. Såsom utskottet betonade i 1984 års lagstiftningsärende är det av stort värde att lagstiftningen får en utformning som är ägnad att minska riskerna för att t. ex. en kvinna som utsatts för våldtäkt blir kränkande behandlad under det rättsliga förfarandet.

Utskottet vill också betona betydelsen av att målsäganden får personligt stöd inte bara i nära anslutning till själva övergreppet utan även under det efterföljande rättsliga förfarandet; även med den nya regleringen i fråga om sexualbrott innebär förundersökningen och rättegången fortfarande stora påfrestningar för målsäganden. Den form för stöd i rättegången som har införts har utan tvivel stora fördelar och fyller en viktig uppgift i dessa

sammanhang. Det bör också noteras att bestämmelsen i RB om stödperson under rättegången har avseende inte bara på offer för sexualbrott utan är mera generellt utformad.

Det är emellertid, som utskottet också gett uttryck för i 1984 års lagstiftningsärende, nödvändigt att om erfarenheterna talar för det gå vidare på den inslagna vägen. Uppdrag att utreda frågorna och föreslå lämpliga lösningar såsom riksdagen begärt har getts åt rättshjälpskommittén. Ett betänkande från kommittén kan väntas om ett drygt halvår.

Utskottet, som vidhåller den ståndpunkt som intogs i 1984 års lagstiftningsärende, finner det tillfredsställande att ämnet nu är föremål för konstruktiva överväganden i rättshjälpskommittén.

Med hänsyn till att överväganden i den riktning som motionärerna önskar sålunda pågår anser utskottet att det saknas anledning för riksdagen att ta några initiativ i frågan. Utskottet avstyrker därför bifall till motionerna 582, 583 (yrk. 1), 690 och 2313.

Utskottet vill i sammanhanget peka på att den aktuella frågan om juridisk hjälp till våldtäktsoffer m. fl. endast utgör en del av ett större område inom straffrätten, nämligen frågan om brottsoffrens ställning över huvud taget. Inom Europarådet har dess ministerkommitté i juni 1985 antagit en rekommendation i ämnet. Även i andra sammanhang har frågan uppmärksamats på senare tid, t. ex. vid FN:s sjunde världskongress om förebyggande av brott och behandling av brottslingar i Milano under hösten 1985. Utskottet utgår från att dessa frågor i framtiden kommer att aktualiseras i olika lagstiftningssammanhang också i Sverige.

Kriminalisering vid prostitution

Bakgrund

Motionärerna anser att kundernas handlande i prostitutionsförhållanden skall kriminaliseras.

Det är inte straffbart att mot vederlag tillhandahålla sexuella tjänster. Endast undantagsvis är det straffbart att mot vederlag skaffa sig sådana tjänster. Ett undantag föreligger då den prostituerade är under 18 år (förförelse av ungdom, 6 kap. 10 § BrB). Ett annat undantag kan vara att utnyttja att den prostituerade befinner sig i ett hjälplöst tillstånd (sexuellt utnyttjande, 6 kap. 3 § BrB).

Frågan om kriminalisering av kundernas handlande vid prostitution var föremål för riksdagens ställningstagande i 1984 års lagstiftningsärende om sexualbrotten. I sitt av riksdagen godkända betänkande fann utskottet, i likhet med departementschefen, att någon utvidgning av kriminaliseringen i fråga om prostitutionskontakter inte bör ske (prop. 1983/84:105 s. 37 f, JuU 25 s. 24 f, rskr. 332).

Utskottets bedömning

De motionskrav som nu är aktuella skiljer sig inte i sak från dem utskottet behandlade i 1984 års ärende.

När det först gäller själva frågan om kriminalisering vill utskottet hänvisa till sitt ställningstagande i ämnet år 1984. Utskottet uttalade då bl. a. att sådana oönskade effekter som är förenade med ett allmänt utformat förbud mot prostitution inte heller kan undvikas med en kriminalisering som riktar sig enbart mot kunderna; exempelvis skulle en sådan lagstiftning framkalla ett behov av särskilda mellanhänder för de prostituerade. Och även om kriminaliseringen gjordes med begränsning till kunderna skulle den med all sannolikhet bidra till att göra prostitutionen svåråtkomlig för myndigheterna, uttalade utskottet. Vidare pekade utskottet på andra allvarliga kriminalpolitiska invändningar mot en kriminalisering såsom de risker för utpressning den kan medföra och de svårigheter att upprätthålla kontrollen av efterlevnaden som skulle uppstå.

De överväganden i fråga om kriminalisering som utskottet sålunda gjort våren 1984 äger alltjämt full aktualitet, och utskottet saknar anledning att nu göra en annan bedömning. Utskottet vidhåller därför sin inställning till frågan om kriminalisering.

Utskottet vill emellertid samtidigt närmare utveckla sin syn på det allvarliga samhällsproblem som prostitutionen utgör.

Såsom också skedde när frågan senast behandlades vill utskottet först slå fast att det är ett angeläget samhällsintresse att så långt möjligt motverka prostitutionen och dess skadeverkningar, inte minst i fråga om den brottslighet som följer i dess släptåg. Prostitutionen är en företeelse med sådana negativa verkningar i samhället att den måste bekämpas med kraft. Prostitutionen är inte bara på många olika sätt skadlig för de inblandade parterna, i första hand kvinnorna. Den är också ägnad att negativt påverka sexualsynen i allmänhet.

I ett brett perspektiv har prostitutionen samband med de sociala förhållandena och strukturerna. De sociala åtgärdernas betydelse för att minska prostitutionen kan därför knappast överskattas; utan sådana insatser finns det sannolikt inte några förutsättningar att nå varaktiga resultat. Utskottet vill som sin mening framhålla att de åtgärder man från samhällets sida måste vidta för att bekämpa prostitutionen sålunda inte i första hand är av straffrättslig karaktär utan ligger på det sociala planet.

Det har visat sig vara möjligt att med sociala insatser, bl. a. genom de särskilda prostitutionsprojekt som bedrivs inom socialförvaltningarna i de större städerna, uppnå framgångar i kampen mot prostitutionen. En förutsättning för ett framgångsrikt arbete är emellertid att verksamheten bedrivs med kontinuitet och att tillräckliga medel avsätts för verksamheten.

Utskottet vill också nämna det arbete med prostitutionsforskning som bedrivs inom delegationen (S 1974:05) för social forskning (se även socialutskottets betänkande SoU 1984/85:14 s. 16 f).

Med dessa uttalanden om vikten av omfattande sociala samhällsinsatser mot prostitutionen avstyrker utskottet bifall till motionerna 1653, 2179 och 2826.

Bakgrund

Det är straffbart såsom förförelse av ungdom att, genom att utlova eller ge ersättning, skaffa eller försöka skaffa sig tillfälligt sexuellt umgänge med någon som är under 18 år. Straffet är böter eller fängelse i högst sex månader (6 kap. 10 § BrB).

Motionsvägen anförs att bestämmelsen sällan tillämpas, och det efterlyses åtgärder för att brott mot bestämmelsen skall beivras i större utsträckning.

Regeln om förförelse av ungdom infördes vid BrB:s tillkomst. Avsikten var att vidta åtgärder mot prostitutionen och ge de unga ökat skydd mot att dras in i prostitution. Samtidigt betonades emellertid att strafflagstiftningens möjligheter att komma till rätta med problemet inte borde överskattas. Motåtgärder borde sättas in bl. a. inom socialvården och den polisiära verksamheten (prop. 1962:10 s. B 51, 178 f, 435, s. C 189 f, 1LU 42 s. 49 f, rskr. 390).

Lagföring med anledning av brottet förförelse av ungdom förekommer tämligen sällan; år 1983 dömdes två personer för brottet och en person meddelades åtalsunderlåtelse. År 1984 lagfördes tre personer. Under åren 1980-1982 förekom ingen lagföring.

Lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga ger i vissa fall möjlighet att bereda den som är under 18 år, i vissa fall under 20 år, vård utan samtycke. Detta gäller bl. a. om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för allvarlig fara genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat därmed jämförbart beteende. Som exempel nämndes prostitution i förarbetena till lagen (prop. 1979/80:1 s. 583).

Utskottets bedömning

Som motionären anför är det bara i undantagsfall som straffbestämmelsen i 6 kap. 10 § BrB kommer i tillämpning; säkerligen begås ett stort antal brott mot bestämmelsen som aldrig beivras. Självfallet är detta otillfredsställande från rent kriminalpolitiska utgångspunkter. Samtidigt är förhållandet inte förvånande med tanke på brottets natur. De inblandade parterna vill normalt dölja sitt mellanhavande och bevisvärigheterna är då mycket stora. Trots dessa problem vill utskottet emellertid framhålla betydelsen av en skärpt respekt för bestämmelsens efterlevnad; den avskräckande effekt som polisens brottsspanande verksamhet har på gatuprostitutionen bör inte underskattas.

Av större betydelse än den rent kriminalpolitiska frågan om beivrande av brott mot 6 kap. 10 § BrB är emellertid det sociala problem som prostitutionen bland ungdom utgör. Det är också denna fråga som motionen ytterst riktar in sig på. Utskottet vill något uppehålla sig vid detta ämne.

Som utskottet uttalat i det föregående är det en viktig samhällsuppgift att motverka prostitutionen och dess skadeverkningar. Det är nödvändigt att med effektiva och insiktsfulla åtgärder ingripa mot de förhållanden som bereder vägen för prostitution och som dessutom innebär stora svårigheter

när det gäller att komma åt och bekämpa prostitutionen och dess olika sidoeffekter.

JuU 1985/86:3

Alla de missförhållanden som sammanhänger med prostitutionen i allmänhet blir än mer accentuerade när unga människor är inblandade; utskottet vill därför betona att det är särskilt angeläget att sätta in kraftfulla åtgärder för att i första hand hindra att de unga ger sig in i sådan verksamhet. Utskottets uttalanden i föregående avsnitt om sin syn på prostitutionen som samhällsproblem har självfallet full giltighet även i fråga om ungdomsprostitutionen.

Vid de insatser mot prostitutionen som görs på skilda håll i samhället är ungdomar i riskzonen föremål för speciell uppmärksamhet; ungdomarna utgör en grupp som det är särskilt angeläget att hjälpa och stödja. Utskottet anser att en sådan prioritering är rimlig och lämplig. Utskottet är nämligen i likhet med motionären djupt oroat över den utveckling i fråga om ungdomsprostitutionen och dess följder som kan befaras om inte effektiva motåtgärder sätts in.

Med dessa uttalanden avstyrker utskottet bifall till motion 491.

Behandling av män som dömts för våldtäkt m. m.

Bakgrund

Motionärerna anser att män som dömts till fängelse för övergrepp mot kvinnor bör ges vård och behandling i rehabiliterande syfte; de bör även kunna tvingas därtill mot sin vilja. Också män som begått övergrepp mot barn bör beredas en individuellt anpassad rehabilitering enligt mönster från USA, förespråkas i en motion. Det föreslås även att man som alternativ till fängelsestraff prövar att döma gärningsmannen till genomgående av ett vårdprogram.

Det svenska påföljdssystemet ger inte sådana möjligheter till tvångsvård som efterlyses i motionerna. Den som är intagen i kriminalvårdsanstalt kan visserligen enligt 10 § andra stycket lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt beredas behandling under vissa förutsättningar, men därvid är frivillighet förutsatt.

Den möjlighet som BrB ger (28 kap. 6 § jämförd med 26 kap. 15 §) att förena en dom på skyddstillsyn med föreskrifter för den dömde, t. ex. avseende vård eller behandling, innebär så gott som undantagslöst i den praktiska tillämpningen ett krav på frivillig medverkan. Härtill kommer att påföljden skyddstillsyn endast sällan kan komma i fråga för brott av det allvarliga slag som det här är fråga om (28 kap. 1 § tredje stycket BrB).

Här bör nämnas att det inom justitiedepartementet för närvarande pågår överväganden med anledning av frivårdskommitténs förslag i betänkandet (SOU 1984:32) Nya alternativ till frihetsstraff. En särskild påföljd för alkohol- och narkotikamissbrukare har där föreslagits, kallad kontraktsvård. Påföljden innebär enkelt uttryckt att missbrukaren erbjuds att frivilligt underkasta sig vård enligt ett särskilt behandlingsprogram i stället för att undergå ett fängelsestraff.

Inom kriminalvården bedrivs försöksverksamhet med att utveckla behandlingsmetoder för män som dömts till fängelse för övergrepp mot

kvinnor. Ett treårigt projekt pågår inom Göteborgsregionen. En första rapport över verksamheten har publicerats i april 1985. Medel för ett annat projekt vid kriminalvårdsanstalten Färingsö har beviljats av regeringen våren 1985.

Det kan nämnas att både Riksförbundet för sexuell upplysning och en arbetsgrupp inom brottsförebyggande rådet avser att studera de behandlingsprogram för män som dömts för vissa våldsbrott som prövats i USA.

Våren 1984 behandlade utskottet motioner som tog upp frågor om behandling av män som dömts till fängelse för våldtäkt eller kvinnomisshandel. I sitt av riksdagen godkända betänkande avstyrkte utskottet bifall till motionerna (JuU 1983/84:20 s. 9 f).

Utskottets bedömning

I likhet med motionärerna anser utskottet att det är angeläget att man i rehabiliterande syfte söker utveckla metoder för särskilda insatser för de grupper av fängelsedömda som här är aktuella. Utskottet ser därför positivt på den försöksverksamhet som bedrivs inom kriminalvården i avsikt att finna lämpliga behandlingsmetoder. Utskottet har också tidigare – år 1984 – gett uttryck för denna inställning.

Vid samma tillfälle tog utskottet av principiella skäl avstånd från tanken på att införa en straffpåföljd som skulle innebära ett obligatoriskt vårdprogram för de till fängelse dömda männen. Utskottet ansåg inte heller att det förelåg skäl att överväga ändring i den regel i lagen om kriminalvård i anstalt som ger möjlighet till behandling av den intagne, men som därvid förutsätter frivillighet.

Utskottet vidhåller dessa bedömningar. Med hänsyn härtill och mot bakgrund av de överväganden i dessa frågor som pågår föreligger enligt utskottets mening inte något skäl för riksdagen att hos regeringen nu hemställa om sådan översyn och ändring av påföljdssystemet som begärts av motionärerna. Med det sagda avstyrker utskottet bifall till motionerna 692 och 2723 (yrk. 2).

Processuella regler i syfte att skydda barn i rättegång

Bakgrund

Motionärerna förespråkar att barn som utsatts för sexuella övergrepp ges en mer skyddad behandling i den rättsliga processen. Bl. a. anser motionärerna att i stället för förhör med barnet inför domstolen bandinspelningar och videoupptagningar i största möjliga utsträckning bör återopas som bevis.

De regler i förundersökningskungörelsen (1947:948) som gäller förhör med barn är inriktade på varsamhet för att barnet inte skall ta skada; särskilt gäller detta i fall som berör sexuallivet. Uppseende kring förhöret skall undvikas. Förhöret skall inte göras mer ingående än nödvändigt. Det bör hållas av en person med särskild fallenhet för uppgiften. I närmare angivna fall bör någon som är särskilt sakkunnig i barn- eller förhörpsykologi biträda vid förhöret eller yttra sig.

En arbetsgrupp med representanter för riksåklagaren, domstolsverket, rikspolisstyrelsen och socialstyrelsen har hösten 1985 på regeringens uppdrag lagt fram en rapport Misshandel och sexuella övergrepp mot kvinnor och barn. I rapporten görs åtskilliga uttalanden som har avseende på barns medverkan i förundersökning och rättegång. Så sägs där t. ex. att förundersökningsförhöret alltid skall tas upp på band och att videoinspelning om möjligt bör användas. När det gäller små barn uttalas att videoinspelning ofta anses nödvändig. För små barn och barn som är mycket rädda eller skygga rekommenderas att en barnpsykolog eller en socialsekreterare med god kunskap om barn är närvarande vid förhöret.

Reglerna i RB om huvudförhandling i brottmål innebär att målsäganden i princip skall vara närvarande vid förhandlingen och avge sin berättelse inför rätten. Genom en bestämmelse i 35 kap. 14 § RB ges emellertid möjlighet för rätten att undantagsvis tillåta att bevisning tas upp vid huvudförhandlingen i form av t. ex. en bandinspelning eller en utskrift i stället för genom förhör med personen själv.

I den nyss nämnda rapporten uttalas i fråga om barnets närvaro i domstol att ett barn som utsatts för ett brott inte kallas till domstol annat än i undantagsfall. Åklagaren åberopar i regel barnets berättelse under förundersökningen samt de uppgifter om barnets reaktioner och övriga förhållanden under förhöret som kan lämnas av förhørsledaren, anför det i rapporten. – Här kan också nämnas ett avgörande av högsta domstolen, vari en då tolvårig flickas utsaga om en sedlighetssårande gärning framlades för domstolen genom uppspelning av en bandupptagning från förundersökningen (NJA 1963 s. 555).

Inom justitiedepartementet pågår för närvarande överväganden med anledning av rättegångsutredningens betänkande (SOU 1982:26) Översyn av rättegångsbalken 1 – Processen i tingsrätt. I betänkandet behandlas bl. a. vissa frågor om bevisningens förebringande och om förhållandet mellan vittnen, målsägande och parter. En lagrådsremiss är att vänta inom kort.

Utskottets bedömning

Motionärerna har tagit upp viktiga frågor som gäller den svåra avvägningen mellan olika intressen i det rättsliga förfarandet: våldsoffrets rätt till skydd och hänsyn, den misstänktes krav på ett objektvt och rättssäkert förfarande och det allmänna intresset av ett väl fungerande och tillförlitligt rättsväsende.

Utskottet kan i princip ställa sig bakom motionärernas synpunkter i fråga om behandlingen av barn som skall förhöras med anledning av brott. Självfallet är det av stor vikt att det rättsliga förfarandet går så till att det inte förorsakar eller förvärrar en skada.

Såvitt utskottet kan bedöma råder det en medvetenhet i dessa frågor hos bl. a. polis, åklagare och domstolar, och det finns en strävan att söka goda lösningar i de enskilda fallen. En utveckling i linje med motionsönskemålet pågår inom de gällande reglernas ram. Detta framgår inte minst av uttalanden i den nämnda rapporten.

Härtill kommer att en översyn av RB:s regelsystem – bl. a. i riktning mot en mera flexibel ordning – är aktuell inom regeringkansliet.

Utskottet, som i sammanhanget vill understryka vikten av att särskilt i mål av den aktuella typen vittnespsykologer och annan expertis anlitas när det behövs, finner inte skäl för riksdagen att vidta någon åtgärd med anledning av motionen.

Med dessa uttalanden avstyrker utskottet bifall till motion 2723 (yrk. 1).

Alkotest vid läkarundersökning

Motionären anser att alkotest skall vara obligatoriskt vid läkarundersökning av våldtagna kvinnor. Som skäl anförs att en läkare som undersöker kvinnan lätt kan förväxla berusning med chock efter övergreppet.

I 2 kap. 6 § regeringsformen föreskrivs att varje medborgare är gentemot det allmänna skyddad mot bl. a. påtvingat kroppsligt ingrepp. Denna bestämmelse kan bara begränsas genom lag.

Blodprovstagning och åläggande att lämna alkoholutandningsprov är exempel på kroppsliga ingrepp.

Under vissa förhållanden får det enligt bl. a. RB utföras kroppsliga ingrepp på den som misstänks för brott. Det finns däremot ingen skyldighet för en målsägande, exempelvis en våldtagen kvinna, att underkasta sig något kroppsligt ingrepp med anledning av brottet. Den läkarundersökning som vanligen sker efter en våldtäkt företas med kvinnans samtycke.

Utskottet – som har uppfattningen att största möjliga hänsyn bör tas till offer för sådan brottslighet det här gäller – anser att det saknas anledning att införa en sådan bestämmelse som motionären begärt. Utskottet avstyrker därför bifall till motion 583 (yrk. 2).

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *juridiskt biträde åt personer som utsatts för sexuella övergrepp m. m.*

att riksdagen avslår motion 1984/85:582, motion 1984/85:583 i denna del (yrkande 1), motion 1984/85:690 och motion 1984/85:2313,

2. beträffande *kriminalisering vid prostitution*

att riksdagen avslår motionerna 1984/85:1653, 1984/85:2179 och 1984/85:2826,

3. beträffande *förförelse av ungdom*

att riksdagen avslår motion 1984/85:491,

4. beträffande *behandling av män som dömts för våldtäkt m. m.*

att riksdagen avslår motion 1984/85:692 och motion 1984/85:2723 i denna del (yrkande 2),

5. beträffande *processuella regler i syfte att skydda barn i rättegång*

att riksdagen avslår motion 1984/85:2723 i denna del (yrkande 1),

Stockholm den 12 november 1985

På justitieutskottets vägnar

Karin Ahrland

Närvarande: Karin Ahrland (fp), Arne Nygren (s), Hans Pettersson i Helsingborg (s), Björn Körlof (m), Helge Klöver (s), Gunilla André (c), Sven Munke (m), Lars-Erik Lövdén (s); Hans Göran Franck (s), Birthe Sörestedt (s), Elving Andersson (c), Göran Magnusson (s), Berndt Ekholm (s), Göran Ericsson (m) och Lars Sundin (fp).

Reservationer

1. Juridiskt biträde åt personer som utsatts för sexuella övergrepp m. m. (mom. 1)

Gunilla André (c) och Elving Andersson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 19 som börjar med "Det är" och slutar med "och 2313" bort ha följande lydelse:

Det är emellertid enligt utskottets mening uppenbart att ordningen med stödperson är otillräcklig för att tillgodose det påtagliga behov av kvalificerat juridiskt biträde som föreligger för de personer det här gäller; en målsägande behöver juridisk hjälp så snart anmälan om övergreppet skall göras eller brottet eljest blir känt hos polisen. Ett sådant generellt behov föreligger enligt utskottets uppfattning oavsett om målsäganden för talan i målet eller ej. Det juridiska biträdet bör ha erfarenhet av förundersökningar och av brottmålsförfarandet i övrigt. Någon avgift för biståndet bör inte tas ut av målsäganden.

Enligt utskottets bedömning bör en ordning som den beskrivna nu införas för personer som utsatts för sexuella övergrepp och liknande våldshandlingar. Utskottet anser att reformen är så angelägen att den inte längre får fördröjas. Förslag från rättshjälpskommittén i denna sak bör därför inte avvaktas. I stället bör det ankomma på regeringen att utan dröjsmål utforma erforderliga författningsregler och snarast förelägga riksdagen förslag i ämnet.

Frågan huruvida rätten till juridiskt biträde bör utsträckas även till andra grupper av målsägande än sådana som utsatts för sexuellt våld m. m. bör närmare belysas av rättshjälpskommittén.

Vad utskottet nu med anledning av motionerna 582, 583 (yrk. 1), 690 och 2313 anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 1 bort ha följande lydelse

1. beträffande *juridiskt biträde åt personer som utsatts för sexuella övergrepp m. m.*
att riksdagen med anledning av motion 1984/85:582, motion 1984/85:583 i denna del (yrkande 1), motion 1984/85:690 och motion 1984/85:2313 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende.

2. Kriminalisering vid prostitution (mom. 2)

Gunilla André (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 20 som börjar med "När det" och slutar med "och 2826" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill till en början slå fast att det är ett angeläget samhällsintresse att så långt möjligt försöka motverka prostitutionen och dess skadeverkningar. Ett steg i sådan riktning kan vara att införa en kriminalisering. Mycket talar emellertid mot ett allmänt straffsanktionerat förbud mot prostitution. Intresset av effektiva socialvårdande insatser skulle kunna motverkas av en sådan kriminalisering. Vidare skulle en kriminalisering som riktar sig mot de prostituerade kvinnorna te sig ytterligt inhuman och kunna uppfattas som en form av klasslagstiftning. Sådana betänkligheter möter emellertid inte i fråga om en kriminalisering som riktar sig enbart mot dem som utnyttjar de prostituerades tjänster – kunderna. En sådan kriminalisering skulle enligt utskottets mening vara ett sätt för samhället att ge uttryck för att prostitution inte kan accepteras. Det kan för övrigt redan nu genom regeln om förförelse av ungdom sägas finnas ett, låt vara begränsat, straffsanktionerat förbud mot prostitutionskontakter. Att en kriminalisering som riktar sig mot kunderna skulle bidra till att minska prostitutionens omfattning står enligt utskottets mening helt klart.

Det sagda innebär att utskottet anser att man – samtidigt som det genomförs kraftfulla sociala och andra insatser – inte bör avstå från att använda sig även av straffrättsliga åtgärder för att komma till rätta med prostitutionen. I detta syfte bör man, i enlighet med vad utskottet nyss har anfört, utsträcka det kriminaliserade området till kundernas handlande. Utskottet ställer sig därför bakom yrkandena i motionerna 1653, 2179 och 2826. Utskottet förordar i följd härav att 6 kap. 10 § BrB ändras på det sätt som framgår av utskottets hemställan. Lagändringen bör träda i kraft den 1 januari 1986.

dels att utskottets hemställan under moment 2 bort ha följande lydelse

2. beträffande *kriminalisering vid prostitution*
att riksdagen med anledning av motionerna 1984/85:1653, 1984/85:2179 och 1984/85:2826 antar följande

Förslag till Lag om ändring i brottsbalken

JuU 1985/86:3

Härigenom föreskrivs att 6 kap. 10 § brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Den som genom att utlova eller ge ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfälligt sexuellt umgänge med någon som är under arton år, döms för förförelse av ungdom till böter eller fängelse i högst sex månader.

Föreslagen lydelse

Den som genom att utlova eller ge ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfälligt sexuellt umgänge med annan döms för otillåten kontakt med prostituerad till böter eller fängelse i högst sex månader.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1986.

Särskilt yttrande

Processuella regler i syfte att skydda barn i rättegång

Gunilla André (c) och Elving Andersson (c) anför:

Som närmare utvecklas i motion 2723 är det rättsliga förfarandet alltid en svår påfrestning för barn, särskilt om de är brottsoffer. Det är nödvändigt att på alla sätt ge de utsatta barnen en så skyddad behandling vid förundersökning och rättegång som möjligt. I rapporten Misshandel och sexuella övergrepp mot kvinnor och barn görs uttalanden om sådana hänsynstaganden som vi förespråkar, och det framhålls också där att de regler i rättegångsbalken som ger möjlighet att t. ex. underlåta att höra barn inför domstol normalt bör komma till användning i sådana mål; endast i undantagsfall bör ett barn som utsatts för brott kallas till domstolen.

Vi vill betona vikten av att dessa synpunkter alltid är vägledande för domstolar, åklagare och andra som har inflytande på frågor av denna art. Det är således av största betydelse att man inom rättsväsendet alltid beaktar de starka intressen som talar för en varsam behandling av unga brottsoffer och använder sig av de möjligheter som redan i dag föreligger i fråga om exempelvis band- och videoinspelningar av förhör, förebringande av bevisning vid domstol genom uppspelning av sådana upptagningar m. m.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Motionerna	1
Allmänt	3
Juridiskt biträde åt personer som utsatts för sexuella övergrepp m. m.	3
Motionerna	3
Gällande rätt och förarbeten	3
Lagstiftningen i Danmark och Norge	5
Utredningsdirektiv	6
Övrigt	6
Kriminalisering vid prostitution	6
Motioner	6
Gällande rätt	7
Riksdagsbehandling	7
Förförelse av ungdom	8
Motionen	8
Gällande rätt m. m.	8
Sexualbrottsutredningen	9
Prostitutionsutredningen	9
1977 års sexualbrottskommitté	10
Lagstiftningsärendet om sexualbrotten	10
Statistik	10
LVU	10
Aktuella projekt m. m.	10
Behandling av män som dömts för våldtäkt m. m.	11
Motionerna	11
Gällande rätt	11
Statsbidrag till försöksverksamhet m. m.	12
Riksdagsbehandling	12
Nya påföljder	13
Processuella regler i syfte att skydda barn i rättegång	13
Motionen	13
Gällande rätt	13
Rättegångsutredningen	16
Alkotest vid läkarundersökning	16
Motionen	16
Gällande rätt	16
Utskottet	17
Inledning	17
Juridiskt biträde åt personer som utsatts för sexuella övergrepp m. m.	18
Bakgrund	18
Utskottets bedömning	18
Kriminalisering vid prostitution	19
Bakgrund	19
Utskottets bedömning	19

Förförelse av ungdom	21	JuU 1985/86:3
Bakgrund	21	
Utskottets bedömning	21	
Behandling av män som dömts för våldtäkt m. m.	22	
Bakgrund	22	
Utskottets bedömning	23	
Processuella regler i syfte att skydda barn i rättegång	23	
Bakgrund	23	
Utskottets bedömning	24	
Alkotest vid läkarundersökning	25	
Utskottets hemställan	25	
Reservationer	26	
1. Juridiskt biträde åt personer som utsatts för sexuella övergrepp m. m. (mom. 1) (c)	26	
2. Kriminalisering vid prostitution (mom. 2) (c)	27	
Särskilt yttrande	28	
Processuella regler i syfte att skydda barn i rättegång (c) ..	28	